

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-2>

**CIVIL SOCIETY:
MODERN THEORETICAL AND LEGAL CHARACTERISTICS**

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО:
СУЧАСНА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Nazarenko O. A.

*Candidate of Legal Sciences,
Senior Lecturer at the Department
of Theory of State and Law
National Academy of Internal Affairs
Kiev, Ukraine*

Назаренко О. А.

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
теорії держави та права
Національна академія
внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

На сьогоднішній день з впевненістю можна зазначити, що як і на науковому, так і на практичному рівні актуальність розгляду теми присвяченої значимості громадянського суспільства не викликає жодних сумнівів. Оскільки, сучасні політичні умови життя в Україні супроводжуються тяжкими випробуваннями для всіх його суб'єктів, які покликані втілювати в життя мирні, демократичні та правові засади громадського розвитку. Так, в нинішніх умовах військового стану стають ще більш помітними та важливими пріоритети запровадження юридичних концепцій пов'язаних з охороною, захистом прав та свобод людини. У зв'язку з чим, саме життя та здоров'я людини посідають пріоритетне місце в сфері нормативно-правового регулювання кожної прогресивної та цивілізованої європейської держави. Для того, щоб реалізувати стратегію демократичного політичного розвитку необхідна наявність відповідних політичних суб'єктів, які своїми діями за допомогою комплексу правових норм, в тому числі у процесі політичної діяльності, за наявності у кожного з них правової культури та політичної культури запускають масштабний механізм функціонування всієї політичної системи суспільства. Разом з тим, варто зазначити, що саме громадянське суспільство та держава являються її вагомими представником.

Саме тому, перш за все необхідно з'ясувати, що потрібно розуміти під поняттям громадянського суспільства у сучасній юридичній науці. Зокрема, Г.І. Дудка зазначає, що поняття «громадянське суспільство» вміщує або включає в себе всю сукупність недержавних відносин

в суспільстві, тобто культурно-духовних, релігійних, моральних, економічних, тощо. Представляє собою сферу об'єднання громадян, які добровільно сформувались і захищені законом від прямого втручання і довільної регламентації з боку органів державної влади [1, с. 68]. Поряд з цим С. Ковальчук висвітлює думку, відповідно до якої не лише суспільство вільних індивідів, але й суспільство, побудоване на справедливих (правомірних) відносинах представляє собою сучасне громадянське суспільство. Визнання зв'язку між справедливістю і правом є складовою європейської правової традиції, починаючи з античних часів. З авторської точки зору воно представляється об'єднанням вільних осіб, які є правосвідомими членами суспільства та реалізують свої основні невід'ємні права і свободи через добровільно сформовані громадські інститути, які діють на самоврядних засадах в межах Конституції та законів України [2, с. 92–95]. Також, С. Соляр дійшов до висновку, що громадянське суспільство потрібно розуміти, як певну сферу вільної комунікації учасників суспільних відносин, в основі якої закладені не родинні зв'язки, а саме мета реалізації певних спільних інтересів – соціального, культурного, економічного, політичного та характеру, тобто існують поза інститутами публічної влади [3, с. 277]. Звісно, при здійсненні загальної характеристики необхідно зазначити й про перелік ознак притаманних громадянському суспільству.

Так, до суттєвих ознак громадянського суспільства Л.Т. Рябовол відносить: незалежність і водночас тісний взаємозв'язок з державою на основі розмежування компетенцій; його структурованість за видами відносин та громадськими інститутами; визнання як найвищої цінності людини, її прав, свобод та законних інтересів тощо [4, с. 7]. Враховуючи всі запропоновані позиції можна стверджувати, що поняття громадянського суспільства розкривається перш за все за допомогою його безпосередніх представників, а саме різного роду недержавних організацій та об'єднань, які мають на меті задоволення власних інтересів та потреб. Наявність таких недержавних утворень поруч з державними органами, які діють на підставі норм права відображають собою демократичні засади суспільно-політичного життя. Саме тому, при розгляді громадянського суспільства важливо розкрити й його структурне наповнення. Зокрема, О.М. Волкова зазначає, що воно має складну внутрішню структуру, яка характеризується складом учасників (інститутів), а саме їх нормами, функціями та принципами. Також, наголошується на тому, що саме громадська солідарність є основним інструментом побудови громадянського

суспільства [5, с. 27]. Якщо звернутись до підзаконних нормативно-правових актів, а саме Постанови Кабінету Міністрів України від 5.11. 2008 року № 976 під інститутами громадянського суспільства слід розуміти громадські організації, творчі та професійні спілки, організації роботодавців, релігійні, благодійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації, інші невідприємницькі товариства, установи, легалізовані відповідно до законодавства. С. Ковальчук зазначає, що ще однією складовою громадянського суспільства є система норм права, які регулюють взаємовідносини між людьми в середині цього суспільства, а також закріплює правові основи функціонування громадських інститутів та встановлює чітку процедуру взаємовпливу держави на громадянське суспільство та навпаки [2, с. 93]. Стосовно основних функцій громадянського суспільства І. Слюсарчук та О. Мітенко зазначають, що до них належать: формування цілей і шляхів їх досягнення; аналіз наявних проблем і можливих шляхів їх вирішення; вираження думки та волі народу, налагодження діалогу між населенням та органами державної влади; захист інтересів, прав і свобод громадян [6, с. 195]. Звісно, зазначений перелік не є вичерпним і може бути доповнений іншими напрямками діяльності. Якщо говорити про принципи діяльності громадянського суспільства можна зазначити про ті, які висвітлюються у позиціях українських правознавців, а саме визнання і захист природних прав і свобод людини і громадянина; легітимність і демократичний характер державної влади, рівність усіх перед правосуддям і законом, належна правова захищеність особи; економічна свобода, багатоманітність форм власності, ринкові відносини; політичний і ідеологічний плюралізм, наявність легальної опозиції; правова держава, яка базується на принципі поділу і взаємодії гілок державної влади; ефективна соціальна політика, яка забезпечує гідний рівень життя людей; свобода слова і друку, незалежність засобів масової інформації; невтручання держави у приватне життя громадян, їх взаємна відповідальність та обов'язки [7, с. 106]. Загалом, наявність фундаментальних ідей, засад функціонування та розвитку громадянського суспільства має вагоме значення для функціонування вище зазначених інститутів, оскільки надають їм можливість не тільки вільного самовиразу, але й реалізації різних прав і свобод.

Отже, підводячи підсумки, можна дійти висновку, що громадянське суспільство являється важливим елементом політичної системи суспільства, а саме представляє собою сукупність різних недержавних громадських об'єднань, партій, рухів та інших представників різного

роду інтересів, що задовольняють права та потреби громадян. Воно взаємодіє з органами державної влади, будує свою роботу на засадах норм права і реалізується завдяки цьому у різних напрямках соціальної діяльності, зокрема культурній, духовній, економічній, політичній. Так, й надалі громадянське суспільство продовжує залишатися уособлення демократії для кожної політичної системи суспільства. Перспективи реалізації євроінтеграційних програм потребують звернення до міжнародного досвіду з метою удосконалення сучасних вітчизняних правових процесів по забезпеченню організації належних умов громадського життя.

Література:

1. Дудка Г. І. Інституціональні засади формування громадянського суспільства. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2011. Том 13. № 2(48). Ч. 3. С. 67–70.
2. Ковальчук С. Про правові основи громадянського суспільства та його взаємодію з органами публічної влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 865. С. 90–97.
3. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1(72). С. 271–279.
4. Рябовол Л. Т. Громадянське суспільство як наукова категорія та предмет правових досліджень. *Наукові записки*. Серія : Право. 2020. Вип. 9. С. 4–8.
5. Волкова О. М. Громадянське суспільство: український контекст. *Юридичний вісник*. 2014. № 2(31). С. 24–28.
6. Слюсарчук І., Мітенко О. Роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки України. *Підприємництво. Господарство. Право*. 2021. № 2. С. 194–200.
7. Гирик М. А. Щодо визначення категорії «громадянське суспільство». *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 104–107.